

Mario Kardum

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

Behavioristična (bio)semiotika Charlesa Morrisa*

V članku so predstavljeni pomembnejši segmenti in razvoj semiotike Charlesa Morrisa. Podane so osnovne ideje Peircove semiotike, njegove tridne formalne strukture semioze ter Morrisova kritična obravnava te misli, ki je bila v precejšnji meri pod vplivom projekta enotne znanosti naravnana bolj pozitivistično, saj iz polja semioze izključuje mentalne pojme, ker niso empirično objektivno preverljivi. Morris razvije petčleno strukturo semioze ter preoblikuje tradicionalni semiotični korpus pojmov v biološkega, kar mu omogoči znanstveno objektivni opis ciljno usmerjenega vedenja, ki predstavlja ključen pojem v procesu semioze. Razložena je metoda proučevanja semiotične terminologije na podlagi združevanja dimenzij sintakse, semantike in pragmatike, iz katerih Morris izpelje celosten opis jezika in njegove strukture delovanja. Natančneje je opredeljeno Morrisovo razumevanje signalov in simbolov, ki predstavljajo pomemben element pri razlikovanju med živalsko in človeško komunikacijo.

Ključne besede: semiotika, C. W. Morris, vedenje, C. S. Peirce, znak.

Uvod

Zanimanje za znakovnost je nastalo že v zgodnjem obdobju zgodovine filozofije. Filozofi so se ukvarjali z naravo znakov, njihovo konvencionalnostjo ter njihovo vlogo v družbi. Že pri Aristotelu in Platonu so razvidni določeni elementi problematike znakovnosti, ki jih kasneje v obdobju Patristike razvije Avguštin. Za razvoj pojma semiotika¹ ima pomembno vlogo filozof John Locke, ki je poudarjal pomembnost semiotike oziroma, kot jo tudi imenuje, doktrine o znakih za znanost samo. V drugi polovici 19. stoletja je Charles Sanders Peirce uporabil besedo semiotika v Lockovem smislu in jo razumel kot formalno doktrino o znakih. Pe-

* Članek je nastal na podlagi diplomske naloge, ki je bila pod mentorstvom Boruta Cerkovnika napisana v okviru študija na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.

¹ Izraz »semiotika« izvirja iz grške besede za znak »sémeion«. Morris za semiotiko uporablja angleško besedo »semiotic«. Za vedo oziroma vede o znakih so se uporabljali različni izrazi, »semeiotic«, »semiology«, »semasiology«, »sematology« in »semiotics«, v zadnjem času pa se je po analogiji s »syntactics«, »semantics« in »pragmatics« uveljavila različica »semiotics«. (glej Posner, 1987: 47–48)

ircovi semiotični usmeritvi je do neke mere sledil tudi Charles William Morris. Da pa ni samo ponavljalec ali zgolj razlagalec Peircove misli, kakor so mu radi pripisovali, bo razvidno v nadaljevanju.

Charles W. Morris je v zgodnjih dvajsetih letih prejšnjega stoletja svoj študij na univerzi v Chicagu usmerjal v psihologijo in želel delati v psihiatriji. Potem se je usmeril v filozofijo² in, kakor navaja Posner (1987: 23), postal eden najmarljivejših študentov filozofije pri Georgu H. Meadu na isti univerzi; pri njem je tudi doktoriral. Susan Petrilli (2004: 38) je o njegovem študiju in delovanju na čikaški univerzi še bolj izčrpna: »Charles Morris (Denver, Kolorado, 1901 – Gainesville, Florida, 1979) je začel svoje študije v inženirstvu, biologiji, psihologiji in filozofiji. Potem ko je zaključil svojo znanstveno diplomo leta 1922, je doktorat dokončal leta 1925 na Univerzi v Chicagu, kjer je učil od leta 1931 do 1958.«

V zgodnjih tridesetih letih prejšnjega stoletja je obiskal evropske centre filozofije in se poglobljeval s filozofijo znanosti in logike Dunajskega kroga ter se leta 1935 udeležil prvega mednarodnega kongresa enotne znanosti v Parizu. Z Rudolfom Carnapom in Ottom Neurathom je tesno sodeloval pri izdajanju *Mednarodne enciklopedije enotne znanosti*. Njegova prva knjiga o znakih *Temelji teorije znakov* [*Foundations of the Theory of Signs*] je leta 1938 pri The University of Chicago Press izšla prav v okviru tega projekta.

»Morrisov veliki talent za sintetiziranje materiala z različnih področij je očiten že v njegovih najzgodnejših publikacijah« (Posner, 1987: 24), kjer se je v glavnem ukvarjal z idejami socialnega behaviorizma svojega učitelja. Iz kasnejših del pa je razvidno, da je črpal iz vsaj treh tradicij. (1) Severnoameriške tradicije pragmatizma, ki je usmerjena tudi v sociologijo in biologijo; predstavljajo jo Peirce, James, Mead,³ Dewey in C. I. Lewis. (2) Angloameriške tradicije empirizma, ki je usmerjena v naravoslovje; predstavljajo jo britanski empiristi od 17. do 19. stoletja ter ameriški behaviorizem. (3) Srednjeevropske tradicije logičnega pozitivizma, ki je usmerjena v logiko in matematiko; predstavljajo jo Mach, Schlick, Carnap, Neurath, Reichenbach in Waismann. Morris naj bi bil eden prvih, ki je prepoznal podobnosti med temi filozofskimi gibanji in ugotovil, da si razlike med njimi ne nasprotujejo. (*ibid.*)

Posner (1987: 25) poudarja tudi, da je Morris na podlagi vidikov proučevanja jezika skušal združiti tri zgodovinsko pomembne ideje: prvič, formalno strukturo, ki jo lahko logično analiziramo (ideja logičnega pozitivizma); drugič, relacijo

² Posner (1987: 23) navaja anekdoto o tem, kako se je Morris začel zanimati za to, kar si je izbral za svoje življenjsko poslanstvo. Da bi jim lahko pomagal, je želel spoznati, kako ljudje delujejo in zakaj. Nekega dne, ko je v avtomobilu čakal na svojega prijatelja (to je bil slaven umetnik, konstruktivist iz Bauhauza László Moholy-Nagy) in so mu te misli rojile po glavi, ga je nenadoma prešinilo, da si človeške dejavnosti ne moremo misliti brez znakovnih procesov in ovrednotenj.

³ Meadov filozofski pristop je bil pragmatično sociološko psihološki, kar naj bi v samih osnovah nasprotovalo logično pozitivističnim idejam.

med znaki in objekti, ki jo lahko empirično analiziramo (ideja empirizma); tretjič, socialne konvencije v komunikaciji, ki jih je treba analizirati s pragmatičnega vidika (pragmatizem). Prvo je sintaktična dimenzija, drugo semantična dimenzija in tretja pragmatična dimenzija. Sintaktična dimenzija proučuje odnose znakov med sabo. Ta dimenzija ni vezana na definicijo znaka in vsi znaki so postavljeni v sistem z drugimi znaki ter potencialno v razmerju drug do drugega. Ta dimenzija semioze, ki jo Morris v splošnem razume kot način funkcioniranja znakov, je koordinirana glede na drugi dve dimenziji. Veda se imenuje sintaksa. Semantična dimenzija semioze, ki jo splošno imenujemo semantika, proučuje odnose znakov do objektov, na katere se nanašajo. Tretja dimenzija proučuje odnose med znaki v okviru interpretacije, pravimo ji pragmatika.

Pragmatika je tisti del semiotike, ki se ukvarja z izvorom, uporabami in učinki znakov v okviru vedénja, v katerem se pojavljajo; *semantika* se ukvarja s signifikacijo [*signification*] znakov v vseh modusih significiranja [*signifying*], *sintaksa* se ukvarja s kombinacijami znakov, ne da bi se nanašala na njihove specifične signifikacije [*significations*] oziroma na njihove relacije do vedénja, v katerem se pojavljajo.⁴ (Morris, 1949: 219)

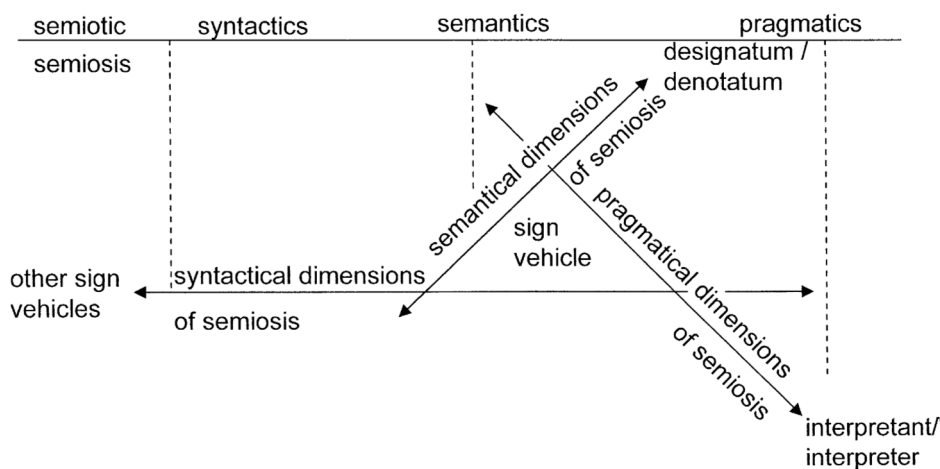
Morrisove študije so pri opredeljevanju delovanja znakov v okviru navedenega biosemiotično usmerjene, ker njegova ideja interpretanta temelji na behaviorističnih principih; morda bi lahko rekli, da je ta načela v sodobnem času prevzela etologija, veda o vedénju živali. Za Morrisa so znaki preprosto objekti, povezani v določenih kompleksnih funkcionalnih procesih; te znake proučujejo biološke in fizikalne znanosti in ti znaki so tudi instrumenti, ki jih uporabljajo vse znanosti, saj vsaka znanost uporablja in izraža svoje rezultate v znakovnih izrazih.

Morris ni bil zadovoljen s položajem semiotike v svojem času, saj je menil, da je veda mlada in zato tudi relativno nerazvita, nedodelana. Trdil je, da je glede na produktivnost njenega takratnega razvoja najboljša rešitev v tem, da temelji na bioloških osnovah znotraj okvira znanosti o vedénju (behaviorizmu). Zato je predlagal raziskovalni pristop v obliki povezave med znaki in vedénjem človeka in živali, kjer se ti znaki pojavljajo.

⁴ Če obrnemo Morrisov vrstni red, potem v tej opredelitvi zlahka uzremo Peircovo klasifikacijo: »Prva se po Dunsu Scotusu imenuje *grammatica speculativa*. Lahko jo imenujemo čista gramatika. Njena naloga je zagotoviti tisto, kar mora biti resnično pri reprezentamnu, ki ga uporablja vsaka znanstvena inteligenca, da lahko ustvari kakršen koli pomen. Druga je logika v pravem pomenu. To je znanost tega, kar je skoraj nujno resnično za reprezentamne v vsakem znanstvenem mišljenju, če naj to velja za vsak *objekt*, torej če naj bo resnično. Povedano drugače, prava logika je formalna znanost o pogojih resničnosti reprezentacij. Tretjo vejo, imitacijo Kantove težnje, da bi ohranil stare besedne zveze pri iskanju poimenovanja za nove koncepte, imenujem čista retorika. Njena naloga je postaviti zakone, ki v kateri koli znanstveni inteligenici omogočajo, da neki znak porodi novega in posebej, da ena misel porodi drugo.« (Peirce, 2004: 10–11)

Charles W. *versus* Charles S.

V svojem uvodu k izvlečkom iz knjige *Znaki, jezik in vedenje* (Morris, 1946) Favareau Morrisovo »semiotično strukturo« ponazori z naslednjim diagramom:

Morrisova semiotična shema. (Favareau, 2010: 152).

Favareaujev diagram sledi trojnosti razumevanja znaka, ki jo je vzpostavil že C. S. Peirce. Na oglišča trikotnika bi lahko v smeri sintakse postavili Peircov *reprezentamen*, v smeri semantike (*designatum/denotatum*) Peircov *objekt* in v smeri pragmatike prav tako kot Morris *Interpretant*. Navajamo slavno Peircovo opredelitev znaka, v kateri bi lahko zlahka izenačili Morrisov nosilec znaka [*sign vehicle*] z reprezentamnom:

Znak ali *reprezentament* je nekaj, kar stoji za nekoga drugega namesto nečesa v nekem oziru ali pristojnosti. Znak se na nekoga naslavlja, to pomeni, v umu te osebe ustvarja enakovreden ali pa morda razvitejši znak. Znak, ki ga ustvari, imenujem *interpretant* prvega znaka. Znak stoji namesto nečesa, namreč svojega *objekta*. Namesto svojega objekta ne stoji v vseh pogledih, temveč z nanašanjem na določeno vrsto ideje, ki jo včasih imenuje *temelj* reprezentamna. (Peirce, 2004: 10)

V omenjeni knjigi Charles W. Morris (1949: 287) v dodatku obravnava tudi semiotiko Charles S. Peirca, da bi v odnosu do njega vzpostavil razliko. Ugotavlja, da je v svojem delu nazorno prikazal povezavo znakovnih procesov [*sign-processes*] s procesi, ki vključujejo mediacijo, ta nastopa kot tretjost; vse te procese je med seboj pogosto kar enačil. Tretjost po Peircu nastopa kot relacija do interpretanta v procesu semioze. V polnem pomenu s terminom semioza razume akt

ali relacijo, ki vključuje sodelovanje znaka, njegovega predmeta in njegovega interpretanta.

Jaz definiram znak kot nekaj, kar je določeno od nečesa drugega, imenovanega njegov objekt, in določa učinek na osebo. Ta učinek imenujem njegov interpretant. Pri tem je poznejši posredovano določen od prejšnjega.« (Peirce, 1998: 478)⁵

Morris (1949: 287) poudarja, da po Peircu ta triadna relacija ne more biti reducirana na relacijo med dvema členoma. Peirce: »Triadna relacija je pristna, kar pomeni, da so njeni trije členi med seboj povezani na način, ki ne vsebuje nobenega kompleksa diadnih relacij.« (Peirce, 2004: 11) Tako semioza ni le relacija med znakom in njegovim predmetom, ampak potrebuje člen, ki interpretira znak, člen ki sprejme posredovanost, ta člen v relaciji Peirce imenuje interpretant. Akt dajanja nečesa nekomu, nadaljuje Morris (1949: 288), je za Peirca primer pristne triadične relacije, ki vključuje posredovanost in ni zvedljiv na kombinacijo diadičnih relacij med dvojicami predmetov. Peirce vedno povezuje procese mediacije (posredovanosti) znakovnih procesov z mentalnimi procesi.

In od tod Morris (1949: 288) sklepa, da Peirce ne bi sprejel nobene behavioristične psihologije, ki poskuša opredeliti vedênje z odnosom med dvema vrstama procesov, kot so dražljaji [*stimuli*] in odzivi [*responses*]. Ta formulacija vedênja pa na nek način vsebuje Peircovo pozicijo do te mere, kolikor prepoznamo, da pogojevanje enega odziva na dražljaj, ki je predhodno proizvedel še en odziv, posreduje tretji dejavnik, ki je stanje, v katerem je potreba organizma zmanjšana ali zadovoljena. Torej pogojni odziv, ki se pojavi ali je spremenjen kot posledica nastopa pogojnega dražljaja, ki je v bližini, da privede do okrepitve [*reinforcement*] potrebe. V Peircovem smislu je tako pogojevanje potem triadno in okrepljeno [*reinforcing*] stanje je dejavnik mediacije (posredovanja).

S tega stališča je razvidno, da Peircova formulacija nujno zahteva prisotnost določenega uma, ki z empiričnega stališča ni dokazljiv. Morris pa, nasprotno, privzame formulacijo, ki temelji na empirični ravni, pri kateri se za potek semioze ni potrebno nanašati na mentalne procese. Morris ne izloči mentalnih procesov iz svoje biosemiotične metode, ampak njihove učinke zamenja z vedenjskimi učinki organizmov, ki so dostopni naravoslovnemu načinu raziskovanja.

Peircova definicija znaka po Morrisovem (1949: 288) mnenju sega preširoko, saj Peirce vsak proces, pri katerem nastopa mediacija, upošteva kot znakovni proces in enako velja za mentalne procese. Morris ta način formulacije prevede v svoj biosemiotični pristop, po katerem bi iz Peircovega zgleda bilo vse pogojevanje posredovano skozi odnos do okrepitve stanja [*reinforcing state of affairs*]. Iz

⁵ K tej definiciji je potrebno pripomniti, da C. S. Peirce proces semioze razširi tudi na fizične procese in to uskladi z metafizično predpostavko o vseprisotnosti uma v kozmosu.

česar sledi, da bi vsak pogojni dražljaj postal znak. In dalje, obstaja tudi veliko procesov, ki vključujejo mediacijo, ker pa svojih začetkov nimajo v pogojenosti, navadno niso obravnavani kot znaki. Morris vzame primer z očesom. Gledanje je pristni mediacijski element in predstavlja relacijo določenih odzivov na določene objekte. Nikakor pa ne moremo trditi, da je oko ali videnje v tem primeru znak. Zato Morris (1949: 288) predlaga zamejitev znakovnih procesov znotraj splošnih procesov, ki vključujejo mediacijo. To stori tako, da zvede vse znakovne procese na procese, pri katerih je dejavnik mediacije interpretant.

Iz zgoraj navedenega se da razbrati, da so Peircovi znakovni procesi mentalne narave in niso samo omejeni na vedenjske situacije, prav tako tudi niso nujno povezani samo z možgani, temveč tudi s čistimi fizičnimi pojavi. Kot primer pojavljanja znakovnih procesov znotraj Peircove semioze Morris (1949: 289) navaja delo čebel (čebelji ples), tvorjenje kristalov in drugačne procese, ki so lahko tudi čisto fizične narave. Morris ugotavlja, da je Peircovo splošno pojmovanje znaka v skladu z idealistično metafiziko, saj definira reprezentiranje kot nekaj, kar *stoji za*, kar zastopa; to nakazuje takšno relacijo do nekoga, da jo lahko razumemo kot relacijo do nekega uma, če je ta drugi mišljen kot nekdo. Oziroma, povedano drugače, za Peirca je reprezentacija tak značaj stvari, ki tej stvari da zmožnost, da producira tako mentalno učinkovanje, da lahko ta stvar *stoji za* drugo, zastopajočo stvar. Stvar s takim značajem Peirce imenuje *reprezentament*, mentalno učinkovanje ali misel imenuje *interpretant*, stvar, ki je zastopana, pa *objekt*. Torej je znak reprezentamen, katerega interpretant je predstava v umu.

Morris (*ibid.*) vztraja na trditvi, da mora biti definicija pojma znaka nujno omejena na področje vedenjskih situacij. Če je znak namreč definiran v terminih, ki so vezani na um, oziroma kot nekaj, kar ima izvor v mentalnosti, potem se ne da zagotoviti empiričnih kriterijev za prepoznavanje nečesa kot znaka, saj ni dokazov za nastopanje umskih ali miselnih dogajanj. Tukaj Morris poudarja, da Peirce ni podal zadovoljivih kriterijev, ki bi bili uporabni za vznik empirične znanosti za vedo o znakih.

Na istem mestu ugotavlja, da je Peirce podal različne formulacije v procesu semioze, ki se precej razlikujejo. V nekaterih primerih je upošteval vsako misel kot znak, v drugih primerih je navajal, da se mišljenje nikoli ne pojavi brez prisotnosti nečesa, kar služi kot znak in je interpretanta definiriral kot mentalno učinkovanje ali misel. Pri teh Peircovih formulacijah se je Morris raje nagibal k tistim, ki imajo poudarek na vedênju in ne na mentalnosti. Pri tem se je izognil razširitvi znakovnih procesov na neorgansko naravo in tezi, da v vsakem vedênju nastopa pojavitev znakovnosti. Kot glavni moment znotraj znakovnega vedênja pri Morrisu namreč nastopa ciljno usmerjeno vedenje, ki ga usmerja pripravljalni dražljaj [*preparatory-stimulus*], ki nastopi na podlagi znaka.

Morris (1949: 290) izpostavi še eno pomanjkljivost Peircovega pojmovanja semioze. Peirce skoraj vedno definira znak na tak način, da je interpretant znaka znak sam in tako dalje in dalje v neskončnost. Za reprezentamen je po Peircu bistveno, da pripomore k določitvi drugega reprezentamna, drugačnega od sebe. Ta opredelitev, znotraj katerega znak producira drug znak v neskončnost, je za Morrisa sporna. Čeprav je res, da znaki na področju človeškega delovanja pogosto producirajo nadaljnje nize znakovnih procesov, to za Morrisa še ni zadosten razlog, da bi to dejstvo vključili v definicijo znaka samega.

Iz zgoraj navedenega poskuša Morris (*ibid.*) nekako izpostaviti ključne opazke in probleme Peircove semiotike. Peircova klasifikacija znakov, njegova zavrnitev ločevanja živalskih in človeških znakovnih procesov, njegove pogoste opombe glede jezikovnih kategorij, njegova aplikacija semiotike na področje problematike logike in filozofije ter vse ostalo delovanje znotraj semiotike je zanj vzpodbuda za nadaljnje raziskovanje na tem področju. Peircovo razumevanje znakov je vgrajeno v metafiziko njegovih kategorij (možnost, obstoj in zakon so osnovni pojmi v njegovi klasifikaciji znakov) in v metafiziko njegovega videnja uma. Vse to pa ne zagotavlja osnov za semiotiko kot znanost. Kljub temu pa Peirce po Morrisovem mnenju v svoji zavrnitvi kartezijskega mentalizma in stališču, ki podeli poseben status pojmu *navade*, v svojem razumevanju znakov nakaže možno smer napredka k bolj ustreznemu načinu premišljevanja o znakovnih pojavih.

Mentalisti poudarjajo, da behavioristična semiotika zanemarja stanja, kot so ideje, misli in druga duševna stanja. Znak namreč deluje na nek organizem tako, da nekako poda idejo o tem, kaj ta znak predstavlja. Z behaviorističnega vidika ti pojmi sploh ne pridejo v poštev, saj je pomemben samo vedenjski odziv, ki sledi določenemu znaku, kar pa ne pomeni da so mentalni procesi znotraj Morrisove behavioristične semiotike zanikani. To pomeni, da glede na znak sledi ciljno usmerjeno vedénje, ki izpolnjuje določene pogoje; to vedénje pripada temu znaku oziroma vzpostavlja znak. Ta opis pa je povsem dovolj, da lahko razvijamo empirično znanost. Mentalistična alternativa sama na sebi ne daje nobenega upanja za znanost, saj bi glede na njen vidik morali imeti empirične dokaze za obstoj pojmovnih bitnosti idej, misli; iz tega pa sledi nemožnost objektivizacije misli in idej drugih organizmov, kar pomeni, da ne moremo graditi znanstvene teorije. Morris kljub vsemu nekako le postavi mesto za ideje, misli v svoji behavioristični semiotiki, tako da je v interpretantu oziroma dispoziciji za odziv nekako že vsebovana ideja, misel o tem, kaj znak simbolizira ali signalizira, čeprav po Morrisu te mentalistične komponente ne vplivajo na interpretacijo behavioristične formulacije semioze. (Morris, 1949: 27–31)

Morrisovo razumevanje znakovnosti

Proces, v katerem nekaj funkcionira kot znak, imenujemo semioza, tukaj Morris ne odstopa ali dodaja kakšnega drugečnega načina pojmovanja. Sam proces semioze pa razume na drugačen način v primerjavi z dotedanjo tradicijo, saj uvaja posebne pogoje in pravila, po katerih nastopa proces semioze. Za lažje razumevanje njegove behavioristične semiotike se poslužuje tradicionalnega pojmovanja, s katerim omogoča lažji prehod k novemu pojmovanju, ki temelji na bioloških elementih. Morris (1971: 19) v svoji prvi knjigi, *Temelji teorije znakov*⁶, izpostavi štiri dejavnike v tem procesu. Prvič, to kar se obnaša kot znak, imenujemo nosilec znaka [*sign vehicle*], ki je mišljen kot neko sredstvo ali posrednik vsebine znaka. Z behaviorističnega vidika Morris opredeli nosilec znaka kot nek fizični dogodek, ki je znak in lahko nastopa kot določen zvok, lahko je oznaka ali kak gib, premik. Drugič, to, na kar znak referira, imenuje označenec [*designatum*]. Tretjič, učinek na interpreta z zmožnostjo biti znak za tega interpreta imenujemo interpretant. Interpret je vključen kot četrta komponenta.

Morris te dejavnike nazorno pokaže skozi dva primera:

Pes se odzove z načinom vedênja (I)⁷, ki je vpleten v lovljenje veverice (D) na določen zvok (S); ali: popotnik se ustrezno pripravi na soočanje (I) z geografsko regijo (D) na podlagi pisma (S), prejetega od svojega prijatelja. V teh primerih je S nosilec znaka (in znak na podlagi njegovega delovanja), D je označenec, in I interpretov interpretant. Najbolj učinkovita opredelitev znaka je naslednja: S je znak od D za I do te mere, da I upošteva D na podlagi prisotnosti S. (Morris, 1971: 19)

Tako v semiozi določen organizem iz posredovanosti upošteva nekaj drugega in ta posredovanost je lahko obravnavana kot začetni člen v samem procesu. To nalogo posredovanja opravljajo nosilci znakov; ta upoštevanost so interpretanti; zastopniki procesa so interpreti; to kar je upoštevano, pa so označenci.

V teh opredelitvah Morris (1971: 19–20) ugotavlja, da se pojmi znaka, označenca, interpretanta in interpreta med seboj vključujejo, ker se skupaj nanašajo na vidike procesov semioze. Lastnosti biti znak, označenec, interpret ali interpretant so relacijske lastnosti in prevzamejo stvari s sodelovanjem v funkcionalnih procesih semioze. Nekaj je znak samo zato, ker ga določen interpret interpretira kot znak. Upoštevanje nečesa je interpretant samo, v kolikor je izzvan od nečesa, kar funkcionira kot znak. In stvar je interpret le, če preko posredovanosti upošteva nekaj. Tako semiotika proučuje običajne predmete, v kolikor sodelujejo v semiozi.

⁶ Ta knjiga predstavlja prvi del dela *Writings on the General Theory of Signs*, ki je bilo izdano leta 1971.

⁷ Tukaj I stoji za »interpretant«, S za »sign« oziroma »sign-vehicle« in D za »designatum«.

Iz vsakdanje uporabe znakov je jasno, da v primeru ko se znaki nanašajo na isti objekt, ne potrebujejo nujno istih označencev [*designata*] in to, kar je upoštevano na objektu, se lahko razlikuje za različne interprete. Morris (1971: 20) pripomni, da lahko znak objekta v določeni teoretični skrajnosti enostavno preusmeri interpretu znaka na objekt sam, v drugi skrajnosti pa dovoljuje interpretu, da upošteva vse karakteristike objekta kljub odsotnosti tega objekta. In ko ugotavljamo, kaj je označenec [*designatum*] znaka v določeni dani situaciji, moramo biti pozorni, katere karakteristike objekta oziroma situacije so dejansko upoštevane ob izpostavljenosti nosilca znaka.

Dalje, znotraj tega okvira Morris poda pomembno razložitev, saj postavi razliko med predmetom znaka kot pojmom ali idejo, to je tistim, kar znak posreduje organizmu, in predmetom znaka kot referentom v smislu dejansko obstoječega predmeta. Na to opomnita Petrilli in Ponzio:

Glede na semantično dimenzijo v teoriji znakov moramo navesti pomemben doprinos, ki ga je naredil Morris v zvezi z referentom. V nedavni zgodovini semiotike je na določeni točki bila referenčna semantika zoperstavljena nereferenčni semantiki. (Petrilli in Ponzio, 2007: 67)

Iz tega po Morrisu (1971: 20–21) sledi, da znak nujno rabi označenca [*designatum*], ampak ni nujno, da vsak znak dejansko referira oziroma, drugače rečeno, *denotira* na dejanski, obstoječi objekt. Označenec v smislu, kot ga uvaja Morris, je nujen za proces semioze, saj se organizem v znakovnem procesu odziva in ga upošteva glede na posredovanost. In to upoštevanje se lahko pojavi brez dejanskega prisostvovanja predmetov oziroma situacij s karakteristikami, ki so upoštevane. Morris navaja tudi primer s kazanjem, ki je zgled take vrste procesa: »Človek lahko iz določenih razlogov kaže, ne da bi pokazal na karkoli. In ne pojavi se nobeno protislovje ob trditvi, da ima vsak znak označenca, pa vendar se vsak znak ne nanaša na dejanski obstoj nečesa.« (Morris, 1971: 20) Tam, kjer je nekaj referirano, da dejansko obstaja kot referirano glede na objekt reference, je tisto obstoječe [*denotatum*].

Dalje je treba poudariti, da za razliko od tega, kar je denotirano, označenec [*designatum*] ni stvar, ampak vrsta objektov, ki ima lahko veliko članov. Ti objekti pa so člani razreda. V vedanju se ta dva elementa semioze pokažeta v naslednjem primeru: ko se človek, sprehodi do police po zelen izdelek, tega izdelka pa ni na tem mestu, saj je razprodan. Oziroma v drugem primeru, ki ga navaja Morris (1971: 21): pripravljanje posameznika na življenje na otoku, ki nikoli ni obstajal ali je izginil v morju. V obeh primerih je viden teoretični razloček med označencem [*designatum*] in realnim referentom oziroma denotatom [*denotatum*], ki ju izpostavi Morris.

Podana razlaga znakovnih procesov je speljana k obravnavi z behaviorističnega stališča. Tako obravnavanje znakovnih procesov je Morris sprejel, ker je bilo popularno in razširjeno med psihologi; in izkazalo se je, da je veliko težav v zgo-

vini semiotike povezanih z utemeljevanjem le-te na notranjih zmožnostih in introspektivnih psihologijah. Morris dalje poudarja, da se je v procesu semioze pomembno odreči »privatnemu izkustvu« in ta nujnost izhaja iz behaviorističnega stališča. Zanihanje takega izkustva je zanj osrednjega pomena, saj je brez tega objektivno proučevanje semioze nemogoče. (*ibid.*)

V svojem kasnejšem delu *Signification and Significance* še bolj izpostavi behavioristično naravo semioze:

Osnovne pojme semiotike lahko predstavimo kot naslednje: semioza (ali znakovni proces) je odnos petih spremenljivk, in te so *v*, *w*, *x*, *y* in *z*. V tem odnosu *v* postavi *v* *w*-ju dispozicijo, da se vede na določen način, to je *x*, do določenega objekta, to je *y*, pod določenimi pogoji, to je *z*. Torej v primerih, kjer pride do vzpostavitve tovrstnih odnosov, *v* predstavlja znak, *w* predstavlja *interpreta*, *x* predstavlja *interpretanta*, *y* predstavlja *signifikacijo*, *z* pa predstavlja *kontekst*, v katerem se znak pojavlja.

Karl von Frisch je dokazal, da čebela, ki najde medico, »pleše« pri panju, pri čemer s plesom nakaže ostalim čebelam kraj, kjer se nahaja hrana. Tako je v tem primeru ples *znak*; ostale čebele so *interpreti*; dispozicija čebel, da se vedejo na določen način zaradi plesa, je *interpretant*; objekt, do katerega se čebele vedejo na določen način, je *signifikacija* znaka, mesto, kjer je postavljen panj, pa je *kontekst*. (Morris, 1985: 178–179)

Preformulacija terminologije

Tako Morris klasične semiotične termine preformulira v biosemiotične termine. Ta preformulacija ne poteka le tako, da klasične pojme zamenja s pojmi, ki temeljijo na osnovi bioloških znanosti, temveč je tudi vsebina teh pojmov nekoliko drugačna, kar omogoča semiotiki, da jo lahko uvrstimo med empirične znanosti. Tako je za Morrisa (1949: 17) *interpret* vsak organizem, za katerega je nekaj znak. Dispozicijo za odziv v interpretu zaradi znaka iz odzivnega zaporedja neke vedenjske družine imenujemo *interpretant*. Dalje, karkoli bo izvršilo dokončanje odzivnega zaporedja, do katerega je interpret naravnano zaradi znaka, imenuje denotat [*denotatum*] znaka. Znak tako referira denotat. Pogoji, ki so taki, da jih bo izpolnjevalo karkoli kot *denotatum*, imenuje signifikat [*significatum*] znaka. Signifikat je vsebina, ki jo posreduje znak. Pomeni biti ustrezen objekt določene vrste (ki je specifična glede na ustreznost). Na tem mestu *significatum* zapolnjuje mesto, ki ga je prej imel označenec [*designatum*].

Pomena [*meaning*] Morris ne uvršča med osnovne termine semiotike, ker je vsebinsko preobsežen. Termin zajema vse formalne oblike znakovnosti skupaj s procesi vrednotenja in navadno tudi mentalne procese:

Termin »meaning« ni vključen med osnovne pojme semiotike. Ta termin je dovolj uporaben za nivo vsakdanje analize, nima pa potrebne natančnosti za znanstveno analizo. /.../ »Meaning« izraža kakršno koli in vse faze znakovnih procesov (status biti znak, interpretanta, dejstvo denotacije, signifikat) in pogosto zajema mentalne in tudi vrednotenjske procese. (Morris, 1949: 19)

Zgoraj na novo formulirane termine Morris definira bolj natančno. V definicijah je razvidno behavioristično pojmovanje, katerega cilj je potisniti semiotiko med naravoslovne znanosti. Tako predlaga definicije sledečih besednih zvez: pripravljalni dražljaj [*preparatory-stimulus*], dispozicija za odziv [*disposition to respond*], odzivno zaporedje [*response-sequence*], vedenjska družina [*behaviour-family*].

Pripravljalni dražljaj je katerikoli dražljaj, ki vpliva na odziv drugega dražljaja. Pripravljalni dražljaj vpliva na odzive drugega in ne samega sebe. Natančneje je z dražljajem mišljena vsaka fizična energija, ki deluje na receptor živega organizma; izvor te energije bomo imenovali dražljajski objekt [*stimulus-object*]. Z odzivom pa je mišljena vsaka reakcija mišice ali žleze; torej imamo lahko reakcije organizma, ki niso nujno odzivi. (Morris, 1949: 8)

Tako pripravljalni dražljaj vpliva in povzroči reakcijo v organizmu, ampak s tem nujno ne vpliva na sebe, pomembno je, da vpliva na druge dražljaje. Vsi pripravljalni dražljaj pa niso znaki, to je, v primeru, ko stimulirajo in niso vzrok za določeno ciljno dejanje. Gotovo pa pripravljalni dražljaj ustvari v organizmu določeno dispozicijo:

Dispozicija za odziv na nekaj je na določen način stanje organizma v določenem času, ki je takšno, da je pod določenimi dodatnimi pogoji odziv vprašljiv. (*ibid.*)

V primeru, ko je organizem dispozicioniran in s tem v potencialnosti, da izvrši določeno dejanje, v katerem bo ta potreba zadovoljena, lahko nastopajo pogoji, pri katerih organizem ne izvrši pričakovanega vedenja, saj je lahko izpostavljen določenim dodatnim pogojem, kot so različne ovire, s katerimi se ne želi ali ne more soočiti. S tem Morris želi poudariti, da sama dispozicija za odziv še ni zadosten pogoj, da se pričakovano vedenje organizma tudi izvede. Izpostaviti je tudi treba, da vsak pripravljalni dražljaj povzroči dispozicijo za odziv na določen način na nekaj drugega, kar pa ne pomeni, da je vsak pripravljalni dražljaj znak. Dodaten pogoj, da v okviru pripravljalnih dražljajev in dispozicije za odziv govorimo o znakovnosti, je, da mora biti zaznano vedenje usmerjeno k cilju.

Naslednji termin, ki ga uvede Morris, je odzivno zaporedje:

To je katerokoli zaporedje posledičnih odzivov, katerih prvi člen sproži dražljajski objekt in kateri zadnji člen je odziv na ta dražljajski objekt kot ciljni predmet, to je potem tudi predmet, ki delno ali celotno odstrani stanje organizma (potrebo), ki motivira zaporedje odzivov. (*ibid.*)

Tu poda primer odzivnega zaporedja pri lačnem psu ob pogledu na zajca, ki zato teče za njim, ga ubije in tako pridobi hrano (s tem je potreba odstranjena). Zajec sproži odzive psa, nato pes izvrši ciljno dejanje in s tem odstrani potrebo, zajca. Tako poteče vnovično vračanje na ciljni objekt, ki odstrani stanje potrebe iz organizma, v tem primeru organizem psa. Naslednji termin se nanaša na vrsto odzivnega zaporedja:

Vedenjska družina je vsak niz odzivnega zaporedja, ki ga spodbudijo podobni dražljajski objekti in ki se prekine v teh objektih kot podobnih ciljnih objektih za podobne potrebe. (*ibid.*)

Morris (1949: 5) navaja dva primera, pri katerih uporabi besedo »znak« in s pomočjo katerih lahko definiramo znakovnost. Prvi taki primer je primer s psom. Pes gre na določeno mesto v primeru, ko hrano zavoha ali vidi glede na to določeno mesto. Lahko pa ga naučimo, da gre na določeno mesto iskat hrano, če zazvonimo z zvončkom in mu potem na to določeno mesto tudi damo hrano in oblikujemo navado. Tako bo naslednjič pritekel ob zvonjenju ne glede na to, ali je zavohal ali videl hrano, kar pomeni, da je postal občutljiv, vzdražljiv na zvonjenje. V primeru, da mu ob zvonjenju ne bi dajali hrane na to mesto, pes namreč ne bi vedno znova prišel iskat hrane, ko bi zvonili. Ob teh pogojih je zvonjenje znak za psa, ki pa ni jezikoven znak, ampak naraven znak. Podoben primer naravnega znaka je nizko letanje lastov, kar razumemo kot prihod dežja.

Drugi primer, ki ga navaja Morris (*ibid.*) izhaja iz človeškega vedenja. Oseba potuje z avtom proti željenemu cilju po določeni poti, ko ga druga oseba verbalno opozori, da je na tej poti cestna zavora. V trenutku, ko prva oseba (voznik) sliši povedano, obrne in nadaljuje po drugi poti k željenemu cilju. Ta primer razumemo tako, da to, kar sliši ena oseba in izgovori druga, nastopata kot znaka o cestni zavori na voznikovi poti. Čeprav je odziv obeh oseb bistveno drugačen, sta to jezikovna znaka.

Primer (o psu in vozniku) sta si podobna. Zvonjenje določa pasje dejanje in besede določajo človekovo dejanje. Obe dejanji sta posledici določene potrebe, pri psu hrane, pri človeku prispeti na željeno lokacijo. Zaporedje besed in zvonjenje nastopata kot »zamenjavi« za živa objekta za upravljanje z vedenjem in v upravljanju vedenja, kar bi se na enak ali podoben način zgodilo tudi v primeru, ko sta hrana ali zavora dejansko zaznani, videni. Morris (1949: 7) meni, da znak preprosto ne more biti samo substituent za določen pojav, saj je v teh primerih prisotno več kot to. Primer, ki zavrže tako preprosto razumevanje znaka, je primer z drogo

in njenim posledičnim učinkovanjem. Droga vpliva na organizem in s tem povzroči določene posledice organizma v obliki vedenja, kar pa še ni dovolj, da bi govorili o znakovnosti. Znake opredeljujemo znotraj *ciljno usmerjenega vedenja*. Tako bi opredelili znak:

Če nekaj, kar je A, upravlja vedenje proti cilju na način, ki je podoben (ampak ne nujno enak) načinu nečesa drugega, B, ki bi upravljal vedenje glede na ta cilj v situaciji, ko je opažen, potem je A znak. (*ibid.*)

Zvonjenje in izgovorjeni glasovi sta znaka za hrano in cestno prepreko, ker upravljata potek vedenja glede na cilja pridobivanja hrane in doseganje želenega mesta na način, ki je podoben upravljanju, ki ga nalagata hrana in cestna zavora, če sta zaznani ali opaženi. Torej, karkoli nalaga način upravljanja v ciljno usmerjenem vedenju, je znak. In ciljno usmerjeno vedenje, v katerem znaki nalagajo upravljanje, Morris imenujemo znakovno vedenje.

Iz Morrisove behavioristične terminologije in definicije znakovnosti lahko podamo kompletno opredelitev:

Če karkoli, kar je A, in je pripravljali dražljaj, ki v odsotnosti dražljajnega objekta sproži odzivna zaporedja določene vedenjske družine in povzroči dispozicijo v nekem organizmu, da se pod določenimi pogoji odzove na odzivna zaporedja te vedenjske družine, potem je A znak. (Morris, 1949: 10)

Dalje, Morris (1949: 10–11) izpostavi pomembne trditve, ki izhajajo iz opredelitve znakovnosti. Znotraj te formulacije je razvidno, da se pes ali šofer ne odzove na znak sam. Znak služi le kot pripravljali dražljaj za odziv na nekaj drugega, kar je v tem primeru hrana ali cestna zavora v designativnem smislu, to pomeni, da sta jezikovni znak o cestni zavori in zvonjenje še vedno znaka, čeprav se cestna zavora ne nahaja na mestu, ki ga je sporočil jezikovni znak, in hrana ne tam, kjer jo je sporočil zvonec. Na tej točki je nujen pogoj za znakovnost potreba ali »spomin« na cestno zavoro ali hrano. Ta formulacija niti ne zahteva, da se morata šofer in pes odzvati enako, kot če bi hrana in zavora bila neposredna dražljajska objekta, saj lahko šofer za določen čas nadaljuje v smeri zapore, dokler je dejansko ne opazi. Za proces znakovnosti je potrebno le, da pes ali človek začne odzivno zaporedje, za katerega je v dispoziciji, in da ga izvede, ko so izpolnjeni določeni dodatni pogoji. Ta odzivna zaporedja bodo spadala v iste vedenjske družine kot tista, ki jih sprožita hrana ali prepreka na cesti.

Dimenzija semioze in struktura jezika

Obravnavani semiotični pojmi, kot so interpretant, nosilec znaka, označenec itd. nastopajo povezani v triadni relaciji semioze. Morris jih izvzame in proučuje v obliki diadnih relacij. Ena od možnih diadnih relacij proučuje odnose znakov do objektov, za katere se znaki uporabljajo. Takí odnosi spadajo v semantično dimenzijo semioze, Morris jih označuje z »D-sem«. Druga možna diadna relacija za proučevanje je odnos znaka do interpreta. Ta odnos spada v pragmatično dimenzijo semioze in jo Morris označuje z »D-p«. Tretja možna diadna relacija za proučevanje je formalni odnos znakov med seboj. Ta odnos ni neposredno vključen v prej navedeni definiciji znaka, saj trenutna raba ni izključevala možnosti uporabe termina »znak« za nekaj, kar ni del sistema znakov. Ostaja torej vprašanje, ali obstaja nekaj takega, kot je izoliran znak. Skoraj gotovo ima vsak znak odnose z drugimi znaki. Večina znakov je očitno povezana z drugimi znaki in pri večini primerov na videz izoliranih znakov analiza pokaže, da take vrste znakov ni. Iz tega izhaja, da so vsi znaki potencialno, če ne tudi aktualno, povezani z drugimi znaki. Zato je Morris vzpostavil tretjo dimenzijo semioze, ki je koordinirana z drugima dvema omenjenima dimenzijama semioze. To tretjo dimenzijo imenuje sintaktična dimenzija semioze in jo označuje z »D-syn«. (Morris 1971: 21–22)

Morris tako pragmatiko, semantiko in sintakso interpretira znotraj behavioristične semiotike. Sintakso razume kot vedo, ki proučuje načine, po katerih so znaki združeni; semantiko kot proučevanje nastajanja pomenov in interpretovega vedénje, ki prispeva k pomenu znakov; pragmatiko kot proučevanje izvora, uporabe in učinkov znakov znotraj celotnega interpretovega vedénja.

Morris izpostavi možnost obravnave znakovnosti na diadnih odnosih med členi semioze in v vsako od navedenih diadnih relacij vpelje njej primeren termin, ki prikazuje vlogo posamezne dimenzije v znakovnih procesih. Še posebej ob vpevljavi sintaktične dimenzije postane razvidno, kako pomembno je razumeti strukturo jezika, če se hočemo dosledneje lotiti premišljevanja o znakovnosti. Tukaj Morris poskuša pokazati vlogo posamezne dimenzije in njene morebitne neodvisnosti, kar posledično sugerira določeno neodvisnost med členi semioze:

Implikacija [*Implicates*] je omejena na D-syn, označenost [*designates*] in »denotacija« na D-sem in izražanje [*expresses*] na D-p. Beseda »miza« implicira in nikakor ne označuje pohišstva z vodoravnim temeniščem, na katerega lahko polagamo stvari; ampak označuje določene objekte, ki ustrezajo zgornji definiciji mize; denotira pa objekte, ki so relevantni za pojem; in izraža svojega interpreta. V vsakem primeru lahko določena dimenzija dejansko ali praktično izgine: znak lahko tudi nima sintaktične relacije z ostalimi znaki in njegova dejanska implikacija postane nična; ali pa ima implikacijo in trenutno ne denotira nobenega predmeta; ali ima implikacijo in nima aktualnega interpreta ter s tem nobenega izraza – kakor beseda v mrtvem jeziku. Tudi v teh možnih primerih so izbrani pojmi zmožni

usmeritve na dejstvo, da so nekatere možne relacije ostale nerealizirane. (Morris, 1971: 22)

Nadalje se loteva načina izgradnje teorije o znakih. Sprva (Morris, 1971: 22-23) opozarja na pomembnost razlikovanja med odnosi, ki določen znak vzdržujejo, in uporabljenimi znaki, ko govorimo o teh odnosih. Popolno spoznanje teh razlikovanj nas pripelje do splošno najpomembnejše praktične uporabe semiotike. Delovanje znakov je v splošnem način, kako določene bitnosti upoštevajo druge bitnosti skozi vmesni razred bitnosti. Ampak to so nivoji procesa, ki so posebne vrste. In tukaj je razvidna ta specifičnost semiotike in njenega predmeta preučevanja, s katerim je v posebnem odnosu:

Če x deluje tako, da y upošteva z preko x -a, potem lahko rečemo, da je x znak in da x označuje [*designates*] z . Tukaj sta »znak« in »označuje« znaka višjega reda semioze, ki se nanašata na izvoren in nižji nivo procesa semioze. Kar je zdaj označeno, je določena relacija x -a in z -ja in ne z -ja samega; x je označen, z je označen in odnos je označen, tako da x postane znak in z označenec [*designatum*]. Označevalec se lahko pojavi na različnih nivojih in temu ustrezno obstajajo različni nivoji označencev [*designata*]. »Označevanje« [*designation*] se razkrije kot znak znotraj semiotike, bolj natančno rečeno znotraj semantike. Tako je »označevanje« znak v trenutku, ko je rabljen kot nanašalec na znake. (Morris, 1971: 23)

Vse navedene dimenzije semioze so vidiki skupnega procesa in iz tega sledi, da termini teh različnih dimenzij nastopajo skupaj v različnih odnosih. Zato se semiotika loti pojmovanja teh različnih odnosov, ki pa je vsak po svoje specifičen in si s tem zasluži svoje imenovanje. Zelo posebno mesto ima znak kot tak, poudarja Morris (*ibid.*), ker je izključno semiotični pojem, ki ne more biti definiran samo znotraj sintakse, semantike ali pragmatike. Le v širšem smislu »semiotičnega« lahko rečemo, da so vsi pojmi v teh disciplinah semiotični pojmi:

Načeloma bi semiotika lahko bila prikazana kot deduktiven sistem z nedoločenimi pojmi in prvobitnimi stavki, ki dopuščajo dedukcijo drugih stavkov kot teoremov.

Čista semiotika, s sestavinami čiste sintakse, čiste semantike in čista pragmatike. S tem bi bil v sistematični obliki razvit metajezik v pojmih, s katerimi bi se dalo obravnavati vsako znakovno situacijo. Uporabo tega jezika na konkretnih primerih znakov bi lahko imenovali deskriptivna semiotika (ali sintaksa, semantika ali pragmatika). (*ibid.*)

Podan sistem se lahko aplicira na vse vrste znakov, od preprostih do kompleksnih, in torej tudi na jezik sam. Morris formulira jezik v obliki: » $L = L\text{-sin} + L\text{-sem} + L\text{-p}$.« (ibid.)

Formalisti so nagnjeni k temu, da razumejo vsak aksiomski sistem kot jezik ne glede na to, ali znaki znotraj sistema denotirajo kaj in ali ta sistem dejansko uporablja kakšna skupina interpretov ali ne. Empiristi so nagnjeni k poudarjanju nujnosti odnosov znakov do objektov, ki jih denotirajo, in tega, katere lastnosti le-ti resnično tvorijo. Pragmatisti pa glede jezika poudarjajo komunikacijsko dejavnost, ki je družbena v izvoru in naravi, s čimer lahko člani določene družbene skupine lažje zadovoljujejo svoje individualne in skupne potrebe. (Morris, 1971: 24–25)

Kot je razvidno že iz prejšnjih formulacij, si lahko zamislimo znake v jeziku, ki v določenem času ne denotirajo ničesar ali nimajo nobenega interpreta, ne moremo pa si zamisliti jezika brez sintaktične dimenzije, poudarja Morris (1971: 25), posamičnega znaka pa ne moremo imenovati jezik. Vsak znak ima potencialno sintaktičen odnos do vseh znakov, ki vplivajo na oblikovanje njegovega označenja in zato je tudi izvzet znak potencialno jezikovni znak. Tak znak je lahko v odnosu s samim sabo in s tem tudi sintaktična dimenzija nastopa na ta način. Podobna situacija je, ko znak nima odnosa, ampak to je spet odnos do tega manka in s tem prisotnost sintaktične dimenzije. To prepletenost znakov med sabo je poudarjal že Peirce. (ibid.)

Dalje, Morris izpostavi pomembne opazke na področju jezika. Bogatost jezikov razume glede na stopnjo kompleksnosti njihove strukture, v množstvu stvari, ki jih jeziki označujejo, ter namenom, ki jim ustrezajo. Jezike, kot so angleški, nemški in drugi na podobni stopnji bogatosti, imenuje univerzalni jeziki. Vendar opaža, da imajo ti jeziki svoje slabosti v nejasnosti glede razločevanja tega, v okviru katere dimenzije pretežno deluje določen znak, simbolne reference pa niso eksplisitno določene. (Morris, 1971: 26) Zato se pojavljajo različna protislovja, ki prispevajo k specializaciji jezika iz praktičnih razlogov. In to so tudi sredstva, ki pomagajo prispevati k znanstveni jasnosti. Učinki specializacije na določeno področje uporabe pa lahko na drugi strani oslabijo estetsko stran uporabe znakov in seveda tudi obratno. Specializacija in omejitev jezika na določena področja, opominja Morris na tem mestu, lahko pripomore k boljšemu razvoju določenega področja raziskovanja. Matematika in formalna logika tako prispevata k sintaktični strukturi, empirična znanost k bolj natančnemu opisovanju naravnih procesov, različne lepe umetnosti za ohranjanje tega, kar ljudje negujemo. In zato je tudi naloga semiotike, da si priskrbi jezik, s katerim lahko ustrezno razpolaga za doseganje svojih ciljev.

V zadnji točki Morris shemo jezika premakne v okvir izvedbe in približje vključi vedenjsko logiko, ki je stalno prisotna v odnosu med jezikom in organizmom. Nosilce znakov razume kot naravne bitnosti, ki so povezani z zunajorganskimi in znotrajorganskimi procesi. Izgovorjene in odpete besede so dobesedno deli organskih odzivov (vedenja), medtem ko so pisanje, slikanje, glasba in signali neposredni proizvodi vedenja. Znaki, ki nimajo izvora v vedenju ali v produktih vedenja, kakršni so znakovni dejavniki v percepciji, postanejo medsebojno povezani znaki, ker so tudi nosilci znakov medsebojno povezani:

Grom postane znak bliskanja in bliskanje znak nevarnosti, ker so grom, bliskanje in nevarnost medsebojno povezani na specifične načine. Dalje, če »w« pričakuje »x« v prisotnosti »y« in »z« v prisotnosti »x«, notranja povezanost teh dveh pričakovanj privede naravno do tega, da »w« pričakuje »z« v prisotnosti »y«. Tako iz notranje povezanosti dogodkov na eni strani in notranje povezanosti dejanj na drugi strani znaki postanejo notranje povezani in vznikne jezik kot sistem znakov. (Morris, 1971: 26–27)

Ta teza Morrisu, kakor pravi na tem mestu, omogoča, da se izogne skrajnosti konvencionalizma in tradicionalnega empirizma pri razumevanju jezikovne strukture. Iz teh razlogov niz znakov teži k temu, da postane sistem znakov. To je res tudi v primeru percepcijskih znakov, gest, glasbenih tonov, slikanja pa tudi govora in pisanja.

Simboli in signali

Morris (1949: 23) vse znake razdeli na simbole in signale. Njihova razlika temelji predvsem na kompleksnosti uporabe:

Kjer si organizem priskrbi znak, ki je v upravljanju njegovega vedenja zamenjava za neki drugi znak, ki ima isti pomen kot znak, ki ga zamenjuje, potem je tak znak simbol in znakovni proces se imenuje simbolni proces. Kjer ni tako, tam je znak signal in se znakovni proces imenuje signalni proces. (Morris, 1949: 25)

Simbol je torej znak, ki ga proizvede interpret, in je zamenjava za neki drugi znak, s katerim sta sinonimna. Morris opredeli signal kot tisto, kar ni simbol: »Signal je znak, ki ni simbol, ker ga ne proizvede njegov interpret in ni zamenjava za kakšen drugi znak, s katerim je sinonimen.« V primeru signala Morris (1949: 26) navaja osebo, ki lahko interpretira svoj žilni pulz kot znak svojega srčnega stanja ali določen občutek kot znak, da rabi hrano. K definicijama je treba dodati, da je simbol lahko zamenjava za signal ali kakšen drugi simbol in da niso vsa dejanja in stanja organizma, ki so znaki ali proizvajajo znake, tudi simboli. Za simbole je bolj značilna avtonomnost in konvencionalnost. Simboli so konvencionalni v smislu, da ni danih omejitev glede na dejanja, stanja in produkte organi-

zma, ki bi delovali kot sinonim znakom z ozirom na zamenjavo za ostale znake. (Morris 1946: 27)

Morris se posveti tudi temi, namenjeni živalskemu jeziku in njegovi stopnji kompleksnosti. Ta tematika je pomembna, saj se nanaša na razpravo o simbolih in signalih, pomembna pa je tudi s stališča vrednotenja sposobnosti obvladovanja jezika v živalskem svetu. Morris (1949: 53–55) poda dve možnosti, kako lahko razlikujemo znakovno vedenje pri človeku od živali. Prva možnost temelji na tem, da vztrajamo pri razliki v stopnji sposobnosti, kar pomeni, da je človeško znakovno vedenje za določeno stopnjo višje od živalskega. Druga možnost je, da obstaja neka posebna karakteristika človeških znakov, ki jih ne moremo zaslediti v živalskem svetu. Ta posebna karakteristika se kaže v tem, da lahko ljudje uporabljamo simbole, medtem ko živali samo signale, da lahko proizvajamo znake za znake, jih uporabljamo prostovoljno (imamo možnost izbire med njimi glede uporabe), da ima človek zanimanje za znake kot ciljne objekte in kot zadnje, kar je bolj posledica ostalih trditev, da za razliko od živali pri ljudeh lahko govorimo o jeziku v simbolnem smislu. Morris se nagiba k mnenju, da so za živalski jezik bolj značilni signali, za človeški jezik pa simboli. Zato ne dvomi v to, ali imajo živali jezik v smislu komunikacije, ampak dvomi v uporabo simbolnega jezika v živalskem svetu. Čeprav se pri živalih včasih pojavljajo simboli, pa po njegovem mnenju to še ni zadostni pogoj, da jim pripišemo simbolni jezik. Tako glede na splošno definicijo jezika težko rečemo, da živali nimajo jezika, če pa vključimo v definicijo sposobnost za oblikovanje jezikovnega sistema (na primer: združevanje znakov, ki daje zmožnost sklepanja), potem lahko rečemo, da jezik pripada samo človeku. Druga taka področja, v katerem se razlikuje živalski jezikovni svet od človeškega, so razlike glede na stopnjo zmožnosti: uporaba znakov, ki je ločeno od aktualnih situacij, socialno nasledstvo znotraj jezika in uporaba jezika v veliko različnih namenov. (*ibid.*) Morris je bolj zagovornik teorije, ki predstavi razliko med človeškim in živalskim jezikom v stopnji sposobnosti uporabe. Kar pomeni, da človeškemu jezikovnemu aparatu ne pripisuje kake posebne sposobnosti, ki je edinstvena za človeka.

Zaključek

Morris v svojo semiotiko vključi biološke termine. Njegova veda o znakih se nanaša na vedenjske vzorce, ki so vezani na žive organizme, in zato Morrisovo vedo o znakih lahko imenujemo biosemiotika. Biosemiozo razvije na tak način, da njena uporabnost obsega vsa področja družbenega delovanja, sega v živalski svet in še vedno ohranja svojo znanstvenost. Prav ideja logičnega pozitivizma na eni strani in pragmatično-sociološke-psihološke ideje na drugi so glede na Morrisova izhodišča biosemiotike imele močan vpliv na njen razvoj. V okviru njegove biosemiotike obstajajo elementi obeh vrst idej in nastopajo v obliki, ki lahko združuje obe. V obdobju Morrisovega delovanja pa so na področju biosemiotike delo-

vali tudi drugi avtorji. Jakob von Uexküll je razvijal področje teorije pomena in subjektivnosti organizma v razmerju do okolice, njegovo teorijo je kasneje razvijal Thomas Sebeok. Slednji se je tudi podrobneje ukvarjal z filozofijo Charlesa Morrisa. Sebeok je razvil vejo biosemiotike, ki se imenuje zoosemiotika, v kateri se znanost o znakih prekriva z etologijo, ki se ukvarja s proučevanjem signalnega vedenja v okviru živalskih vrst.

Morris opozarja na pomembno vlogo razumevanja narave in uporabe jezika ter ostalih znakov. V literaturi se vrstijo raziskovanja na področju jezika, potekajo razprave o razlikovanju znakov človeka in živali, o razlikovanju med znanstvenim diskurzom in drugimi diskurzi znotraj religije, filozofije ter razprave o posledicah ustrezne ali pomanjkljive rabe znakov glede na osebne in družbene uskladi-tve. Razprave se nanašajo na različna znanstvena področja in na pomembne dru-žbene strukture, ki tvorijo naše vsakdanje življenje. Tudi v tem okviru ostaja Mor-risovo razumevanje znakov še vedno relevantno.

The Behavioral (Bio)Semiotics of Charles Morris

In the article, there are presented the most important segments and development of Charles Morris' semiotics. There are also given basic ideas of C. S. Peirce's semiotics, his triadic sign relations, and Morris' critical discussion of his thought. Morris was, to a considerable extent, under the influence of unified science movement and therefore oriented more positivistic. Hence he excludes mental concepts from the field of semiosis because they are not empirically objectively verifiable. Morris develops a five-part structure of semiosis and reformulates the traditional semiotical corpus of concepts into biological, which enables him to give a scientifically objective description of goal-seeking behavior, which presents a crucial concept in the process of semiosis. There is also explained a method of studying semiotic terminology based on the integration of the following dimensions: syntax, semantics, and pragmatics, from which Morris carries out a comprehensive description of the language and its structure of the operation. More precisely, there is explained Morris' understanding of signals and symbols, which are presented as a significant element in the distinction between animal and human communication.

Keywords: semiotics, C. W. Morris, behavior, C. S. Peirce, sign.

Literatura

- Favareau, D. (2010). »Introduction and Commentary: Charles Morris«. V Favareau, D. (ur.), *Essential Readings in Biosemiotics*, Dordrecht, Heidelberg, London & New York: Springer, str. 149–156.
- Morris, Ch. W. (1949). *Signs, Language and Behavior*. New York: Prentice-Hall.
- Morris, Ch. W. (1971). *Writings on the General Theory of Signs*. Den Haag: Mouton.
- Morris, Charles W. (1964). »Signs and the Act«. V *Signification and Significance*, Cambridge, MA: The MIT Press. Ponatisnjeno v Innis, Robert E. (ur.) (1985), *Semiotics: An Introductory Anthology*, Bloomington: Indiana University Press.
- Peirce, C. S. (1998). *The Essential Peirce*. Volume 2. Bloomington: Indiana University Press.
- Peirce, C. S. (2004). Izbrani spisi o teoriji znaka in pomena ter pragmaticizmu. Ljubljana: Krtina.
- Petrilli S. in Ponzio A. (2007) »From Global Semiotics to Semioethics, a Dialogic Response«. *Semiotics Today*, 1. (Navajano po internetnem »draftu« s spletne strani <http://faculty.georgetown.edu/irvinem/theory/Petrilli-Ponzio-Semiotics-Today-Signs-2007.pdf>.)
- Petrilli, S. (2004). »From Pragmatic Philosophy to Behavioral Semiotics: Charles W. Morris after Charles S. Peirce«. *Semiotica*, 148. (Navajano po internetnem »draftu« s spletne strani <http://www.susanpetrilli.com/files/from-pragmatic-philosophy-to-behavioral-semiotics.pdf>.)
- Posner, R. (1987). »Charles Morris and the Behavioral Foundations of Semiotics«. V Krampen, M., Oehler, K., Sebeok, T. A. & von Uexküll, T. (ur.), *Classics of Semiotics*, New York: Springer, str. 23–57.